

ORGANIZAȚII, ELITE ȘI MEDIU

Studiu de caz – Zlatna

MARIA PAULA IGNA,
COSIMA RUGHINIȘ

Orașul Zlatna este unul dintre cele mai poluate orașe din țară. În februarie 1998 am realizat un studiu de caz¹ privind participarea comunității la rezolvarea problemei poluării. Principalele organizații implicate sunt: S.C. AMPELLUM S.A., care este sursa poluării, și ECO Zlatna, o organizație ecologică non-guvernamentală înființată în primăvara anului 1997. Lucrarea cuprinde o scurtă descriere a localității și a situației mediului, urmată de o analiză a evoluției relațiilor dintre cei doi actori menționați.

SITUAȚIA ÎN ORAȘUL ZLATNA

Zlatna avea 9356 de locuitori în anul 1995. În acest număr este inclusă și populația satelor dimprejur, care formează împreună cu orașul o singură unitate administrativă. Această unitate nu este însă pur convențională: un factor de coerență important, pe lângă administrație, este fabrica S.C. AMPELLUM S.A. Aici lucrează peste 50% din forța de muncă locală (aproximativ 25% lucrează în Exploatarea minieră, iar restul angajaților sunt disipați, în mare, în sfera serviciilor). S.C. AMPELLUM S.A este însăși sursa poluării din zonă.

Poluarea este pe drept cuvânt resimțită de localnici și de autorități ca fiind cea mai mare problemă a Zlatnei.

Poluarea aerului este cea mai vizibilă și probabil cea mai supărătoare pentru locuitori. Din coșurile fabricii emană un fum gros, care, mai ales când este cald, coboară asupra orașului, silindu-i pe neadaptați să umble cu batiste la nas. În unele zile cu rouă, vegetația - inclusiv micile culturi din curțile locuitorilor - este arsă complet, fapt care face ca agricultura în zonă să fie o îndeletnicire riscantă.

¹ Lucrarea a fost alcătuită ca urmare a interviurilor efectuate în Zlatna și Alba Iulia cu autoritățile locale (Viceprimarul Zlatnei, Directorul S.C. AMPELLUM S.A., Președinta ECO-Zlatna, Președinta ALBAMONT, Directorul Dispensarului Medical Zlatna) și a datelor obținute de la Primăria Zlatna, de la Agenția pentru Protecția Mediului din județul Alba și de la Comisia de Statistică din județul Alba.

Agricultura în Zlatna²

Terenul agricol este de 10.954 hectare.

Sunt afectate de poluare circa 8.800 ha de teren forestier și 1.129 ha teren agricol.

Productivitatea medie la ha a fost în 1994:

Grâu	1.560 kg/ha
Porumb boabe	1.800 kg/ha
Cartofi	10.000 kg/ha

Suprafața cultivată a fost în 1994 de 1.580 de hectare.

Din punctul de vedere al agriculturii cea mai îngrijorătoare nu este poluarea aerului, ci *poluarea remanentă a solului*: solul este infestat până la o adâncime de aproximativ 15 cm cu metale grele - în speță plumb. Acesta coboară din fumul degajat și se infiltrează în pământ; chiar dacă fabrica ar înceta să polueze, plumbul ar rămâne în pământ pentru zeci de ani. Pentru a reface situația ar fi necesar un program de *reconstrucție ecologică*, care ar fi, desigur, foarte costisitor.

Nu numai mediul, ci și *oamenii* sunt afectați de poluare. Mortalitatea în Zlatna este apropiată de totalul în mediul rural, *mult mai mare decât totalul în mediul urban*:

Tabelul nr. 1

Mortalitatea la mia de locuitori - medie anuală a perioadei:³

	1997-1980	1981-1985	1986-1990	1991-1995	1996	1977-1996
Zlatna	12,9	13,8	13,8	13,6	13,4	13,5
Câmpeni	8,5	10,4	9,1	9,2	9,8	9,3
Județul Alba	10,8	10,9	11,0	11,7	12,7	11,2
Total urban	8,7	8,5	8,5	9,0	9,7	8,7
Total rural	12,6	13,5	13,9	15,3	16,7	14,0

Copiii mici sunt cei mai vulnerabili. Pe ei poluarea îi afectează mult mai mult decât chiar pe muncitorii care lucrează în zonele de risc maxim ale fabricii.

² Date preluate din *Strategia de dezvoltare economică și socială a orașului Zlatna până în anul 2004*, Primăria Zlatna, 1995

³ Date preluate de la Comisia de Statistică din Județul Alba.

Tabelul nr. 2
Categorii de risc în raport cu nivelul plumbului în sânge, la copii⁴

Copii între 1 și 6 ani:	
Risc	Proporție a copiilor
Scăzut	0,8%
Mediu	44,8%
Crescut	52,0%
Foarte crescut	2,4%
Copii între 7 și 11 ani:	
Scăzut	0,6%
Mediu	43,5%
Crescut	54,8%
Foarte crescut	1,1%

Materialul *Prevenirea contaminării cu plumb a copiilor*, editat în cadrul Programului de Medicină Mediului (EHP) arată că "praful și solul reprezintă cea mai importantă sursă și cale de pătrundere a plumbului în organismul copiilor". Aerul, apa și conținutul alimentelor nu sunt surse semnificative. Această situație face posibilă *acțiunea eficientă împotriva contaminării organismului*, prin măsuri simple cum ar fi:

1. ștersul prafului în locuință;
 2. copiii să se spele pe mâini și să aibă unghiile tăiate;
 3. fructele și legumele să fie bine spălate;
 4. copiii să nu se joace în praf sau noroi;
 5. încălțăminte să fie lăsată la ușă,
- și altele de acest tip.

Aceste acțiuni, dacă sunt îndeplinite cu grijă și sistematic, pot fi foarte eficiente: "de exemplu, specialiștii au constatat că locuitorii unor zone foarte poluate din SUA au reușit să reducă de aproape 5 ori gradul de intoxicare a organismului copiilor lor". De altfel, în urma programului EHP, *contaminarea copiilor a scăzut cu 29%* (între 1995 și 1997)⁵. Această scădere se datorează numai acțiunilor preventive din familii și grădinițe, deoarece poluarea fabricii nu a scăzut defel (ba chiar s-a accentuat datorită creșterii producției).

Programul EHP și organizația ECO-Zlatna

Programul EHP mai sus menționat s-a desfășurat pe o perioadă de trei ani, între 1995 și 1997. El a fost sponsorizat de Agenția SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID). În cadrul lui a avut loc un program de consiliere familială;

⁴ Date preluate de la Agenția pentru Protecția Mediului din Județul Alba.

⁵ Date preluate de la Agenția pentru Protecția Mediului, Alba.

grădinițele din Zlatna au primit multe dotări pentru a le spori confortul și siguranța; fabrica AMPELLUM precum și Agenția pentru Protecția Mediului din județul Alba au fost dotate cu aparatură de supraveghere și de protecție. Programul s-a finalizat printr-un raport detaliat asupra situației poluării din Zlatna, care stă la îndemâna oricui dorește să îl folosească.

La acest program a participat și organizația non-profit ALBAMONT. În urma unui program de discuții și formare de personal, la care au fost invitați și au participat diferiți specialiști și persoane implicate în diferite feluri în problema poluării din Zlatna, s-a constituit organizația ECO-Zlatna, sub îndrumarea ALBAMONT. ECO-Zlatna este o organizație foarte tânără, datând din primăvara anului 1997. **Media de vârstă a membrilor este pe undeva pe lângă 35 de ani, după aproximarea președintei organizației, și în general membrii au studii superioare. ECO a organizat deja un program de scoatere a copiilor din mediul infestat, program în care a beneficiat și de sprijinul material al fabricii AMPELLUM. Actualul director al AMPELLUM este el însuși membru al ECO-Zlatna.**

ECO nu a reușit încă să își atragă ca membri tinerii din Zlatna. Este greu de presupus că tinerii nu ar fi interesați, fie și din cauză ca Zlatna nu oferă absolut nici o posibilitate de petrecere a timpului liber. *În Zlatna nu exista cinematograful, nu exista casă de cultură, nu există parcuri, nu există cluburi.* Există în schimb foarte multe baruri, și în unul dintre ele (cel puțin) se organizează un fel de discotecă înghesuită. În septembrie 1994 existau în Zlatna 369 elevi în clasele 5-8 și 382 de elevi la școala profesională, liceu sau post-liceală. Toți acești tineri sunt membri virtuali ai organizației - cu condiția ca ei să o cunoască și să fie atrași de ea. **Organizația momentan nu este nici vizibilă (nu are sediu propriu) și nici nu pare accesibilă tinerilor, din moment ce majoritatea membrilor săi sunt personalități ale vieții locale.**

Elite, organizații și mediu

Istoria înființării și activității organizației ECO-Zlatna, atât cât am putut-o afla, oferă informații grăitoare despre relațiile dintre organizații și mediul lor în contextul acestui orașel. După cum am spus, actualul președinte al AMPELLUM este membru ECO. Fosta conducere a AMPELLUM (a cărei schimbare este de dată recentă) a fost mult mai puțin dispusă spre dialog și interacțiune în ceea ce privește problema poluării. Având motto-ul "nimeni nu a murit din cauza poluării", fosta conducere minimaliza efectele și importanța acesteia. Acest lucru poate fi explicat prin:

- puternică *identificare* a conducerii fabricii cu organizația în sine, ceea ce ducea la o politică de dezmințire și respingere a tot ceea ce putea părea problematic, supărător sau dăunător în activitatea acesteia;

- concepție managerială "ego-centrică"⁶: organizația era văzută ca fiind clar distinctă de mediul său înconjurător (atât natural cât și social); obiectivul

⁶ Morgan, G., *Images of Organization*, Sage Publications, Newbury Park, 1986.

organizației era acela de a controla mediul în scopurile întreprinderii, creând astfel o relație de competiție și adversitate față de acesta.

Cele două trăsături sunt desigur înrudite, putând fi caracterizate ca o *atitudine centrifugă*, de închidere a organizației față de mediul său. În opoziție cu această abordare, noua conducere a întreprinderii manifestă o *atitudine centripetă*, identificându-se mai întâi de toate cu *comunitatea Zlatnei* și de-abia în al doilea rând cu interesele pe termen scurt ale întreprinderii. Doveditoare sunt atât participarea directorului la ECO, cât și implicarea întreprinderii în acțiunea de dezintoxicare a copiilor. Prin aceasta, organizația dă dovadă de ceea ce G. Morgan numea "*înțelepciune sistemică*": activitățile sale se bazează pe cooperarea cu mediul social. Organizația nu se mai reprezintă ca fiind *fundamental distinctă* de mediu, ci ca fiind *ființând în continuarea acestuia, și în dependență de el*.

Comunitatea însăși se reprezintă ca fiind puternic dependentă de AMPELLUM. Acest lucru este firesc, dat fiind că marea majoritate a forței de muncă din zonă lucrează aici. Relația de adversitate proiectată de fosta conducere a fabricii era deci *asimetrică*, o sursă de *alienare* a populației care se vedea silită să se reprezinte ca adversară a propriilor interese. Oamenii nu credeau și nu cred că desființarea fabricii ar fi soluția potrivită. Aceasta nu ar duce decât la apariția de noi probleme - sărăcie, șomaj masiv, depopulare - care la rândul lor ar consacra imposibilitatea eliminării adevăratei poluări, și anume poluarea remanentă a solului. Întreprinderea este, în ciuda tuturor problemelor pe care le creează, o sursă de *capital social*, în măsura în care este un *centru de responsabilitate* pentru chiar acele probleme. În concepția tuturor celor cu care am stat de vorbă, desființarea sa ar transforma Zlatna într-un *loc al nimănui*, care, departe de a atrage investiții și proiecte de dezvoltare, ar îndepărta orice acțiune organizată.

Cooperarea dintre AMPELLUM și ECO este o cale de maximizare a capitalului social al orașului, după cum o arată și proiectele ce au fost făcute posibile de aceasta.

IDENTITATE STIGMATIZATĂ ȘI RESURSE

Contexte ale participării politice

Există diferite măsuri și diferite feluri ale convergenței dintre participarea civică și politică pe de o parte, și identitate, pe de altă parte. Puterea politică⁷ (în stat, în organizații, în familie, în grupuri de prieteni) este deseori sprijinită de superioritate identitară, și reciproc. Pe lângă această corelație pozitivă, putem vorbi

⁷ Prin politic înțelegem tot ceea ce ține de capacitatea de a influența deciziile colective - la diferite niveluri (de grup, comunitar, central, etc.).

în anumite cazuri și de o corelație negativă. Se întâmplă uneori ca stigmatul să justifice și să întărească participarea politică - iar în cazuri extreme (revolte sau revoluții), chiar să o creeze.

Posibilitatea convertirii stigmatelor în avantaje politice se poate petrece în două contexte de emancipare diferite:

- contextul nevoilor;
- contextul discriminării.

Contextul discriminării oferă persoanelor nedreptățite compensații reparatorii. Contextul nevoilor oferă persoanelor care nu-și pot satisface singure anumite nevoi definite ca elementare posibilitatea de a și le satisface, prin asistență materială, socială, psihologică etc.

De multe ori persoanele discriminate și persoanele nevoiașe sunt invizibile la nivel politic. Statul are mecanisme de căutare a lor, pentru a le scoate din poziția lor de marginalitate. În cazurile în care aceste persoane sunt însă conștiente de **existența și funcționalitatea** celor două contexte de emancipare, ele se pot afirma politic prin aceasta. Regiunile dezavantajate ale unei țări pot cere fonduri pentru dezvoltare regională: grupurile sociale dezavantajate, cum ar fi handicapații sau persoanele foarte vârstnice, pot cere asistență socială specială, etc. Cel mai important, dar și cel mai dificil pas de făcut în acest sens este constituirea ca persoană participantă la sistemul politic, obținerea vizibilității în societate.

Putem distinge deci trei logici diferite de participare politică:

- logica directă, a capacităților: participă cine poate - mai ales "elitele";
- logica nevoilor: folosirea unei identități negative (sărăcie, neputință) ca pe o resursă⁸ în participarea politică;
- logica discriminării: identificarea unei discriminări negative, a unei nedreptăți, și utilizarea ei ca pe o resursă în participarea politică.

Ultimele două variante sunt dependente în mare măsură de permisivitatea societății respective și de vizibilitatea actorilor în cauză.

Vinovăție versus responsabilitate comună

Actuala conducere a AMPELLUM a reușit să se integreze în contextul nevoilor: a acceptat identitatea propriei organizații și a folosit-o ca pe o resursă în obținerea de fonduri, inclusiv capital social. Organizația nu se consideră **vinovată**, ci își asumă **responsabilitatea** pentru rezolvarea acestei probleme a comunității. Transpunerea problemei din *limbajul vinovăției* în *limbajul responsabilității comune* este o strategie de succes, conducând la creșterea solidarității comunitare.

⁸ Despre o conceptualizare a tipurilor sociale între probleme, resurse și valori vezi D. Sandu, *Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, Staff, 1996

Această strategie se bazează pe faptul că nu stă și mai ales că nu a stat în puterea organizației să decidă oprirea poluării: AMPELLUM este o companie de stat, fiind supusă unor mari constrângeri financiare și manageriale. Problema poluării implică un conflict între persoana (organizația) care cauzează poluarea și populația care suferă consecințele. Conducerea AMPELLUM a *deplasat* granița acestui conflict, transformându-l într-o luptă comună pentru achiziționarea de resurse. *Conflictul a devenit cooperare.*

CONCLUZII

Cazul Zlatnei ne oferă exemplul unei *mobilizări a elitelor* în folosul comunității, și al unei strategii de *înțelepciune sistemică* din partea întreprinderii. Ambele trăsături formează un suport solid pentru *dezvoltarea durabilă a comunității*. Elitele au reușit să transforme o sursă de conflict într-un potențial pentru cooperare în comunitate. Totuși, ceva lipsește, și anume, implicarea cetățenilor "obișnuiți", muncitori la AMPELLUM, și mai ales a elevilor. Tinerii nu au nici o modalitate de a-și *petrece timpul liber* altfel decât prin *petreceri efective*, acasă sau în baruri. Ei nu-și pot încă *investi* resursele de timp și energie, deoarece nu există un mecanism care să le preia și să le concretizeze. ECO ar putea deveni un focar al auto-organizării tinerilor din Zlatna. ECO este o organizație a *elitei locale*, fapt care facilitează interacțiunea sa cu nivelurile relativ înalte ale conducerii întreprinderii și ale autorităților locale și centrale. Organizația însă ar putea probabil să câștige mult prin lărgirea cercului membrilor săi. Includerea tinerilor ar aduce probabil un suport substanțial *proiectelor așa-zis "minore"*, cum ar fi organizarea de excursii în afara localității, campanii de consiliere familială ș.a. *Proiectele "majore"*, legate de restructurarea fabricii și deci de interacțiunea cu diferite autorități și instanțe oficiale, ar beneficia de pe urma măririi "forței" organizației. Problema este însă că, în principiu, cele două tipuri de obiective presupun strategii diferite de acțiune.